

جابر بن حیان که بود؟

جابر بن حیان معروف به صوفی یا کوفی، کیمیاگر ایرانی بود و در قرن نهم میلادی می‌زیست و بنا به نظریه اکثریت قریب به اتفاق کیمیاگران اسلامی، وی سرآمد کیمیاگران اسلامی قلمداد می‌شود. شهرت جابر، تنها به جهان اسلام محدود نمی‌شود و غربی‌ها او را تحت عنوان «گبر» می‌شناسند. "ابن خلدون" درباره جابر گفته است: جابر بن حیان پیشوای تدوین کنندگان فن کیمیاگری است.

زندگینامه جابر بن حیان

جابر بن حیان معروف به صوفی یا کوفی، کیمیاگر ایرانی بود و در قرن نهم میلادی می‌زیست و بنا به نظریه اکثریت قریب به اتفاق کیمیاگران اسلامی، وی سرآمد کیمیاگران اسلامی قلمداد می‌شود. شهرت جابر، تنها به جهان اسلام محدود نمی‌شود و غربی‌ها او را تحت عنوان «گبر» می‌شناسند. "ابن خلدون" درباره جابر گفته است: جابر بن حیان پیشوای تدوین کنندگان فن کیمیاگری است. جابر بن حیان در حدود سال ۷۵۰ میلادی در توس ولادت یافت. اما در مورد تاریخ دقیق تولد و حتی مرگ و محل تولد وی اختلاف نظر وجود دارد. گفتنی است که صفت کوفی که در روایات بسیاری به دنبال نام جابر آمده است، نشانگر زادگاه

او نیست، بلکه حاکی از آن است که وی مدتی در کوفه اقامت داشته است. وی برای آموختن علم و دانش به سرزمین‌های مختلفی سفر نمود. در مدینه مدت بسیاری محضر امام جعفر صادق (ع) را درک نمود و بعد ها همواره از ایشان به بزرگی و عظمت یاد می‌کرد. او پس از شهادت امام به کوفه رفت و در آنجا، آزمایشگاه خود را تاسیس کرد.

نام امام جعفر صادق فراوان در کتابهای جابر آمده است، زیرا وی از شاگردان امام جعفر صادق بوده است. ارتباط جابر با امام جعفر صادق باید کوتاه مدت بوده باشد، زیرا شهادت امام جعفر صادق در سال ۷۶۵ میلادی یعنی حدود بیست سال پس از ولادت جابر، اتفاق افتاده است. جابر بن حیان، کتابی مشتمل بر هزار برگ و متضمن ۵۰۰ رساله، تالیف کرده است. 'برتلو' شیمیدان فرانسوی که به پدر شیمی سنتز مشهور است، سخت تحت تاثیر جابر واقع شده، می‌گوید: «جابر در علم شیمی همان مقام و پایه را داشت که ارسطو در منطق». 'جورج سارتون' می‌گوید: «جابر را باید بزرگترین دانشمند در صحنه علوم در قرون وسطی دانست.» 'اریک جان هولیمارد'، خاورشناس انگلیسی که تخصص وافر در پژوهشهای تاریخی درباره جابر دارد، چنین می‌نویسد: «جابر، شاگرد و دوست امام صادق علیه‌السلام بود و امام را شخصی والا و مهربان یافت؛ بطوری که نمی‌توانست از او جدا ولی بی‌نیاز بماند. جابر می‌کوشید تا با راهنمایی استادش، علم شیمی را از بند

افسانه‌های کهن مکاتب اسکندریه برهاند و در این کار تا اندازه‌ای به هدف خود رسید.»

جابر نخستین شیمیدان ایرانی است. وی اولین کسی است که به علم شیمی شهرت و آوازه بخشید و بی‌تردید نخستین مسلمانی است که شایستگی کسب عنوان شیمیدان را دارد. بعضی عقیده بر این دارند که وی عرب بوده اما اینطور نبوده است. ظاهراً همین بلندی مقام، پرآوازی و دانش عظیم او موجب شده است که بعضی او را مورد قدردانی و ستایش و بعضی دیگر مورد حسادت و کینه‌توزی خود قرار دهند.

اکسیر و عقیده جابر درباره آن

عقیده بر این بود همچنان که طبیعت می‌تواند اشیا را به یکدیگر تبدیل کند، مانند تبدیل خاک و آب به گیاه و تبدیل گیاه به موم و عسل به وسیله زنبور عسل و تبدیل قلع به نقره در زیر زمین و ... کیمیاگر نیز می‌تواند با تقلید از طبیعت و استفاده از تجربه‌ها و آزمایشها همان کار طبیعت را در مدت زمانی کوتاهتر انجام دهد. اما کیمیاگر برای اینکه بتواند یک شیء را به شیء دیگر تبدیل کند، به وسیله‌ای نیازمند است که اصطلاحاً آن را اکسیر می‌نامند. اکسیر در علم کیمیا، به منزله دارو در علم پزشکی است. جابر اکسیر را که از آن در کارهای کیمیایی خود استفاده می‌کرد، از انواع موجودات سه گانه (فلزات، حیوانات

و گیاهان) به دست می‌آورد. او خود، در این زمینه می‌گوید:
هفت نوع اکسیر وجود دارد :

- **اکسیر فلزی:** اکسیر بدست آمده از فلزات.
- **اکسیر حیوانی:** اکسیر بدست آمده از حیوانات.
- **اکسیر گیاهی:** اکسیر بدست آمده از گیاهان.
- **اکسیر حیوانی - گیاهی:** اکسیر بدست آمده از امتزاج مواد حیوانی و گیاهی.
- **اکسیر فلزی - گیاهی:** اکسیر بدست آمده از امتزاج مواد فلزی و گیاهی.
- **اکسیر فلزی - حیوانی:** اکسیر بدست آمده از امتزاج مواد فلزی و حیوانی.
- **اکسیر فلزی - حیوانی - گیاهی:** اکسیر بدست آمده از امتزاج مواد فلزی و گیاهی و حیوانی

عقیده جابر درباره فلزات

فلزات اصلی هفت تاست: طلا، نقره، مس، آهن، سرب، جیوه و قلع

این فلزات به تعبیر جابر قانون صنعت را تشکیل می‌دهند. به عبارت دیگر قوانین علم کیمیا بر این هفت فلز استوار است. با این حال، خود این کانیها از ترکیب دو کانی اساسی، یعنی گوگرد و جیوه بوجود می‌آیند که به نسبتهای

مختلف، در دل زمین، باهم ترکیب می‌شوند. بنابراین، تفاوت میان فلزات هفتگانه تنها یک تفاوت عرضی وجود دارد نه جوهری که محصول تفاوت نسبت ترکیب گوگرد و جیوه در آن است. اما طبیعت هر یک از گوگرد و جیوه تابع دو عامل زمینی و زمانی است. به عبارت دیگر، تفاوت خاک زمینی که این دو کانی در آن بوجود می‌آیند و همچنین تفاوت وضعیت کواکب به هنگام پیدایش آنها موجب می‌شود که طبیعت گوگرد و یا جیوه تفاوت پیدا کند. وی به آزمایش بسیار علاقمند بود. از این رو، می‌توان گفت که نخستین دانشمند اسلامی است که علم شیمی را بر پایه آزمایش بنا نهاد. جابر نخستین کسی است که اسید سولفوریک یا گوگرد را از تکلیس زاج سبز و حل گازهای حاصل در آب بدست آورد و آن را زینت الزاج نامید. جابر، اسید نیتریک یا جوهر شوره را نیز نخستین بار از تقطیر آمیزه ای از زاج سبز، نیترات پتاسیم و زاج سفید بدست آورد.

برخی از کتابهایی که جابر در زمینه شیمی نوشته عبارتند از :

الزببق، نارالحجر، خواص اکسیرالذهب ، الخواص ، الرياض و ...

عاقبت، جابر بن حیان، در سال صد و نود و چهار ه.ش (معادل با ۸۱۵ میلادی) در شهر کوفه عراق چشم از جهان فروبست.

تهیه کننده و تایید کننده مطلب :

سرکار خانم پوررضایی معلم محترم پایه دوم

ابتدایی پسرانه امام حسین علیه السلام واحد ۴